STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Ke zdrojům suverénního státu jakožto politické kategorie

Jiří Baroš*

Procesy globalizace a evropeizace vrhají nové světlo na základní formu politické organizace společnosti, kterou představuje moderní stát. Množí se úvahy, že stát v souvislosti s těmito procesy odumírá a svět se dostává pod nadvládu korporací. Proti této tezi někteří autoři namítají, že se stát nevyčerpává, ale stává se jen součástí komplexní struktury vládnutí, ve které kromě něj působí mnoho jiných aktérů. Ti největší pesimisté pak bijí na poplach, protože podíváme-li se do historie, tak jen antická obec a národní stát byly „dvě politické formy, které byly schopné, alespoň ve své demokratické fázi, dosáhnout těsného spojení civilizace a svobody."[1] Právě tyto rozsáhlé společenské změny vedou k potřebnosti tázat se po specifičnosti moderního státu, po jeho kořenech a zdrojích, které umožnily, aby se moderní stát jako zvláštní politická jednotka objevil.

Pro naplnění tohoto úkolu je možné zvolit dvě perspektivy: inspirovat (a) se sociologií, zvláště její subdisciplínou – historickou sociologií, která v současnosti prožívá svou renesanci[2], nebo (b) politickou teorií, která vychází z myšlenky, že moderní stát se rodí současně s pojmem suverenita a že stát, který není svrchovaný, není skutečným státem.[3] V tomto článku budu sledovat perspektivu politické teorie a vyjdu z prací několika francouzských autorů, kteří své teorie zamýšleli dát do protikladu vůči marxismu a vůbec proti interpretacím, které kladou největší důraz na roli ekonomických faktorů při formování moderního státu. Především stručně rozeberu některé hlavní body politicko-teoretické perspektivy význačné francouzské filosofky Blandine Kriegelové, která byla blízkou spolupracovnicí Michela Foucaulta na Collège de France.[4] Její kniha Stát a otroci (*L'Etat et les esclaves*) se stala alespoň ve francouzském prostředí klasickou.[5] Kriegelová v ní upozornila na roli právníků na dvoře (francouzského a anglického) panovníka pro vznik moderního státu. Právníci vykonali na poli praktické politiky to stejné, co ve filosofii nejpřesvědčivějším způsobem zformuloval Thomas Hobbes. Ten přišel s důsledně rozpracovaným projektem státu coby univerzálního politického *suveréna*, jenž sta-

* Mgr. et Mgr. Jiří Baroš, doktorand na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Tento článek je přepracovanou částí diplomové práce obhájené na Katedře politologie FSS MU v červnu roku 2007.

[1] Manent, Pierre, Proč existují národy, Brno: CDK, 2008, s. 37.

[2] Srov. např. Šubrt, Jiří (ed.), Historická sociologie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, či Baroš, Jiří, K základům společenskovědní reflexe o státu, Global Politics, 2-3, 2008. Sociologií Pierra Bourdieu jako vhodným vysvětlením konstrukce státu se ve svém příspěvku, který vyšel v jednom z posledních čísel Časopisu pro právní vědu a praxi, nechal inspirovat Jan Stejskal, jež dále svou analýzu aplikuje na současný stát, když popisuje erozi státního meta-kapitálu. Viz Stejskal, Jan, Proměna současného státu, Časopis pro právní vědu a praxi, 1/2008, s. 75-81. V této práci bych rád vyšel z autorů, kteří byli kritičtí k ikonám typu Lévi-Strauss, Foucault, či Bourdieu a kteří se pokusili o znovuobnovení politické filosofie ve Francii. Ke kritice Bourdieua, jež se ve svém díle pokusil kombinovat různé myšlenkové školy (sociologii, marxismus a Bachelardovu epistemologii) a jehož determinismus nechává velice málo prostoru pro subjekt, jež má svá práva, viz Raynaud, Philippe, Bourdieu, in: New French Thought. Political Philosophy, ed. Mark Lilla, Princeton: Princeton University Press, s. 63-69.

[3] Srov. McShea, Robert J., Stát, in: Blackwellova encyklopedie politického myšlení, Ed. David Miller, Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 500.

[4] Je zajímavé, že Kriegelová vychází z pohledu na pojem moci, který se Foucault pokusil překonat. Podle Foucaulta je spojení moci s právem typické pro monarchickou vládu, zatímco moderní společnost charakterizuje nový typ moci fungující ne na základě práva, ale na základě technik [moci], ne na základě zákona, ale na základě normalizace. Moc se snaží vždy vyjadřovat ve formě práva, ale její podstata je jiná, proto tuto asimilaci moci a práva Foucault kritizuje. Po období právního státu nastupuje období disciplín. Koncepce *právního státu* vychází ještě z monarchické reprezentace moci a z její diskursivně-právní koncepce, kterou ovšem podle něj nahradily nové procedury moci. Kriegelová se naopak snaží bránit suverénní stát, tj. stát založený na specifickém druhu moci, proti všem podobným útokům, protože stát garantuje nezanedbatelný prostor osobní svobody. Srov. Foucault, Michel, Dějiny sexuality I. Vůle k vědění, Praha: Herrmann & synové, 1999, s. 98nn. a Rouyer, Muriel, Le politique par le droit, Raisons politiques, n° 9, 2003, s. 74n.

[5] Kriegel, Blandine, L´Etat et les esclaves, Paris: Payot, 2003. Tato kniha vyšla poprvé v roce 1979, ve stejném roce jako asi nejreprezentativnější práce francouzské sociologie státu od politologů Bertranda Badieho a Pierra Birnbauma – viz Badie, Bertrand, Birnbaum, Pierre, Sociologie de l´Etat, Paris: Grasset, 1982. Tyto dvě knihy bývají od svého vydání spolu často srovnávány. Obě dvě byly přeloženy také do angličtiny.

noví konečnou platnost zákonů.[6] Snahou právníků bylo dostat krále z područí císaře Svaté říše římské a feudalismu, a proto vytvořili nový typ (právního) státu, který byl založen na vládě zákona (*État de droit*).

Perspektiva Kriegelové je zajímavá tím, že neklade vznik státu vůbec do souvislosti se vznikem moderního kapitalismu.[7] Historická proměna patrimoniálně či feudálně spravovaných impérií v moderní státy byla podle ní v podstatném ohledu spojena s prací právníků na dvoře panovníka. Kriegelová tak situuje svoji analýzu na úroveň práva a institucí. Zdůrazňuje limity ekonomistických vysvětlení, které jsou indiferentní ke specifických státním formám. Právně-institucionální formy, ke kterým je ekonomismus slepý, jsou pro pochopení charakteru moderního státu klíčové.[8] A zcela klíčový je také koncept suverenity, protože okolo něj se strukturuje celá koncepce moderního státu. Pro vysvětlení zrodu politické kategorie státu je proto nutné naznačit vztah mezi suverénní mocí panovníka a feudální mocí šlechty a imperiální mocí císaře. Právě v opozici vůči moci šlechty (resp. vyvlastněním moci feudálních pánů) a císaře se rodí centralizovaná moc panovníka. Moderní stát vyplynul až z obrovské praktické a teoretické práce *legistů* (tzv. *légistes*)[9] a objevil se mezi 17. a 18. stoletím.

Právní stát: suverenita versus imperium a dominium

V jádru knihy Blandine Kriegelové je dichotomie mezi dvěma typy států. Na jedné straně (1) stojí *právní stát (État de droit)*, který byl vypracován především francouzskými právními znalci – legisty, a na druhé straně (2) *despotický stát (État-despote)*, jehož principy nalezneme v sociální filosofii 19. století a v německém romantismu.[10] Ve své knize Kriegelová konfrontuje klasické koncepce právního státu aplikované v západní Evropě s moderními koncepcemi despotického státu ztělesněnými v hitlerovském Německu a v komunistické východní Evropě.

Protože hlavním úkolem této práce je snaha uchopit zdroje politické kategorie státu, tak se budu zabývat jen zrodem právního státu, který splývá v teorii Kriegelové se vznikem státu v moderním slova smyslu. Kriegelová chápe stát jako specifickou politickou konstrukci, která by nevznikla bez snahy legistů vypracovat teoretické limity moci panovníka. Tato limitovaná moc měla stát v přímém protikladu vůči moci feudálních pánů. Zatímco lenní pán vlastní věci i osoby a čerpá svou moc ze síly a války, legitimní monarcha zakládá podle Kriegelové svou moc na zákoně, kterému je podřízen a jehož je strážcem. Legisté zkonstruovali stát založený na zákonech, které se prosazují i vůči samotnému panovníkovi. Právní stát se podle ní zrodil pod podobou republikánských monarchií a jeho hlavní charakteristikou bylo to, že se v něm politika stala předmětem práva. Díky němu se pak také rodí liberální právní řády zaměřené na ochranu negativních svobod.[11]

---

[6] Právě na Hobbese navázal německý právní teoretik, Hobbes 20. století, Carl Schmitt, podle kterého je suverén ten, kdo rozhoduje o výjimce. Schmitt připomíná také klasické definice suverenity, podle nichž je suverenita nejvyšší, právně nezávislá a neodvozená moc. Srov. Schmitt, Carl. Political Theology, Cambridge and London: The MIT Press, 1985.

[7] Podle brněnského sociologa Radima Marady vznik relativně samostatné sféry politických institucí umožnila souběžná diferenciace dvou klíčových oblastí sociálního jednání a zkušenosti: (1) osamostatnění sféry ekonomiky a (2) privatizace náboženství. Obojí bylo součástí procesu formování moderních centralizovaných států a obojí lze charakterizovat i prohozením klíčových adjektiv. Srov. Marada, Radim, Kultura protestu a politizace každodennosti, Brno: CDK, 2003, s. 47. Těmto dvěma procesům se v tomto článku nebudu věnovat, existuje k nim bohatá literatura (k privatizaci náboženství viz především práce Marcela Gaucheta a nejnovější díla známého kanadského politického filosofa Charlese Taylora).

[8] Kriegel, op.cit., s. 134. Tak např. známý americký marxistický historik Perry Anderson je ve své analýze absolutistického státu podle Kriegelové zcela slepý ke specifičnosti státních forem, když rozdílné země podřazuje pod jedinou kategorii (absolutistického) státu vycházejícího z feudalismu.

[9] Legisté byli právníci pracující v královských službách již od konce středověku. Podle francouzského sociologa Pierra Bourdieu se království formovalo za podpory specifických zájmů právníků, kteří vytvářejí nejrůznější legitimizující teorie, podle nichž král představuje zájem všech a všem má za úkol zajišťovat bezpečnost a spravedlnost. Srov. Bourdieu, Pierre, Teorie jednání, Praha: Karolinum, 1998, s. 82.

[10] Právní stát je sice podle Kriegelové jiným označením pro to, co se v historiografii označuje jako národní stát (Kriegel, op.cit., s. 35), přesto lze podle mého názoru Kriegelovou zařadit do proudu myšlení, které považují *nacionalismus* za cestu do neštěstí. Dává totiž nacionalismus do souvislosti s *anti-etatismem* a s protiprávní orientací (*anti-juridisme*). Tento diskurs je u některých intelektuálů stále rozšířen: Pavel Barša v tomto kontextu zmiňuje příklad Elieho Kedouriho, Hanse Kohna či Alaina Finkielkrauta, podle kterých je nacionalismus scestnou reakcí na modernizaci, falešnou odpovědí na proměny novověké Evropy, která má své hlavní zřídlo v romantickém odporu proti liberálně-osvícenské vizi světa. Srov. Barša, Pavel, Národnostní konflikt a plurální identita, in: Pavel Barša, Maxmilián Strmiska, Národní stát a etnický konflikt, Brno: CDK, 1999, s. 19. Pro seznámení s tímto přístupem je nejlepší konzultovat „filosofický bestseller" Alaina Finkielkrauta Destrukce myšlení, ve kterém tento známý francouzský veřejný intelektuál hájí proti německé partikularistické tradici francouzský univerzalismus. Viz Finkielkraut, Alain, Destrukce myšlení, Brno: Atlantis, 1993.

[11] Rouyer, op.cit., s. 74.

Za *právní stát* můžeme označit exkluzivně nový typ státu, ve kterém je moc podřízena právu a podrobena zákonu. Jeho vznik byl nesmírně dlouhým a komplexním procesem, kdy právo postupně proniklo do společnosti a podrobilo si stát.[12] Konceptualizace této zvláštní historie je nicméně velice obtížná, protože proti ní stojí celá moderní politická sociologie, která podceňuje právo a instituce.[13] Právní a institucionální historie byla eliminována ve prospěch sociální historie. Pokud ale nevezmeme v potaz právo a instituce, které vytváří specifické rozdíly typů státu, neexistuje pro nás historie státu, ale jen historie společností. Metoda Kriegelové pak spočívá ve znovupročítání textů legistů a přirozeně právních teoretiků. Na jejich základě můžeme rekonstituovat ideální typ právního státu.

Klasickou doktrínu moci můžeme shrnout jedním slovem: suverénní moc.[14] *Suprema potestas*, tak jak ji definují Bodin a Loyseau, je samotnou podstatou státu. Suverenita je forma, která dává bytí státu, je od státu neoddělitelná, že pokud jí by byl zbaven, tak by to již nebyl stát. Podle některých autorů politická teorie suverenity legitimuje a posvěcuje moc, kterou by ale bylo třeba daleko spíše omezovat. Ideologie suverenity podle této interpretace otevírá dveře despotickému rozvoji všemocného státu. Proti této tezi, která považuje ideologii suverenity za ospravedlnění absolutní moci, nicméně existují vážné námitky[15]: (1) teorie suverenity není spojena s absolutistickou epochou, ale nabízí naopak vizi racionální a legitimní moci a (2) samotní autoři, kteří vytvářeli teorii suverenity, označovali pod jmény tyranie nebo feudální panství (*seigneurie*) *despotismus*, který byl podle nich antitezí suverénní moci. Suverenita prostě není v žádném případě argumentem pro vládu ničím neomezené vůle jednoho člověka či více takových lidí, není argumentem pro absolutismus.[16]

Suverénní moc není despotická, kdy by jeden (despota) uchvátil vše a vládl by bez zákona a pravidel jen podle své vůle a svých rozmarů. S Montesquieum můžeme říct, že princip despotické vlády je strach. V despotismu je moc vším, kdežto politika ničím. Zatímco se ale podle Montesquieuho despotismus týká cizích vlád, které jsou geograficky vzdálené Evropě a sociálně naprosto odlišné od západní civilizace, pro teoretiky státu i teoretiky přirozeného práva je orientální despotismus a *seigneurie* ekvivalentní.[17] Podle legistů bylo feudální panství přímou antitezí suverénního státu, stejně jako stál suzerén[18] v opozici vůči suverénu.

Přesto ale byla monarchie budována za pomoci a s využitím středověkých feudálních principů. Panovníci se snažili využít vazalských pout jakožto vhodného prostředku vlády a usilovali o zvětšování počtu svých vazalů. Vytvořila se struktura dvojí moci, kdy panovníci využívali jak svého titulu suzeréna, tak suveréna. Docházelo tak k paradoxní situaci: tak např. francouzští králové jako suzerénové vládli feudálnímu zřízení a jako suverénové je potírali. Koncept suverenity začal postupně konkurovat suzerenitě. Společenskou skupinou, která nejvíce obhajovala koncept suverenity a útočila na principy feudálního panství, byli legisté. Podle nich byla suverenita protikladem *seigneurie*, protože nebyla *imperium* ani *dominium*. Nebyla jako *imperium* prostě založena na vojenské moci, nebyla nicméně ani *dominium*[19], protože nezakládala žádný vztah podrobení, který by napodoboval vztah mezi pánem a otrokem.

Římské *imperium* bylo založeno na plnosti moci, která se projevovala v právu řídit armádu, v právu vést válku a sjednávat mír (*jus belli ac pacis*), či v právu nad životem a smrtí (*jus vitae necisque*). *Imperium* bylo současně také císařstvím, které se snažilo svou moc prosadit v celém západním světě. Od dynastie Otónů pak docházelo ke snaze po obnovení impéria v podobě Svaté říše římské národa německého. Proti těmto pokusům stáli právníci na královském dvoře (tj. legisté), kteří velice pečlivě odlišovali suverénní moc od císařské moci[20], království od impéria, aby ukázali, že suverénní stát není založen na válce, ale na míru, a že preferuje oproti „rachotu zbraní tichou konfrontaci práv."[21]

Doktrína suverenity, která byla vytvořena pro potřeby boje proti moci církve, císařství a *seigneurie*, jež ohrožovaly růst státu, se upevňovala velice pomalu. V průběhu času také změnila své protivníky: vnější nepřátelé (církev, císař) přenechali své místo vnitřním nepřátelům a obhájci suverenity začali svou polemiku vést

[12] Kriegel, op.cit., s. 36.

[13] Ibid., s. 38.

[14] Suverenita představuje moderní formu časné vlády, jednotnou, nedělitelnou a nejvyšší moc přiznávanou státu. Liší se jak od římského od konceptů dominium a imperium, potestas i majestas. Srov. Beaud, Olivier, Souveraineté, in: Dictionnaire de philosophie politique. Dir. Philippe Raynaud et Stéphane Rials, Paris: Presses universitaires de France, 2005, s. 736.

[15] Ibid., s. 45.

[16] Stankiewicz, W.J., Politická teorie a současný svět, Brno: CDK, 2003, s. 79.

[17] Kriegel, op.cit., s. 50.

[18] *Suzerénem* je myšlen vladař. Suzerenita spočívá na feudálním (lenním) vztahu mezi vladařem (tj. suzerénem) a suzerénovým vazalem.

[19] *Dominium* tak podle Kriegelové znamená specifický způsob vlády, ne pouhý (soukromoprávní) vlastnický vztah.

[20] Teorie suverenity nebyla nicméně vždy anti-imperiální, protože na konci středověku došlo k pokusu po přivlastnění pojmu *imperium* ve prospěch monarchů. To se stalo v průběhu sporu mezi duchovní a časnou mocí, kdy se panovníci, podřízení papežům (podřízení časné moci duchovní) a císařům Svaté říše římské (podřízení vazala suzerénu), snažili potvrdit svou královskou nejvyšší moc a nezávislost. Pojem *imperium* byl monarchy používán pouze defenzivně. K vítězství monarchií došlo za vlády Filipa Sličného, z jehož doby pochází slavná formule: „*francouzský král je císařem ve svém království*". Srov. Kriegel, op.cit, s. 55.

[21] Ibid., s. 54.

proti *seigneurie*. Legisté se domnívali, že panská moc militarizuje politiku a individualizuje spravedlnost.[22] Suverénní moc se liší od feudálního panství, které je založeno na zotročení, kdy si pán přivlastňuje lidské tělo jako věc mu náležející. Feudální pouta závislosti byli konkrétní, přímá, lidská. Vrchnostenské ovládání zotročuje jednotlivce, naturalizuje člověka a privatizuje politiku. Z toho vyplývá několik hrozeb[23]: jednak můžeme poddané chápat jako otroky a vládnout svým poddaným jako pán svým otrokům. Další hrozbou je to, že můžeme chápat člověka jako věc (proti tomu legisté postavili koncepci nepřekročitelných individuálních práv). Konečně politický vztah může takto přesně napodobovat vlastnický vztah a směšovat veřejné vztahy individuí se soukromými vztahy člověka k věcem. Hlavní neřestí feudalismu bylo to, že zaměňoval vlastnictví a moc. Oproti panství, které bylo otroctvím, byl suverénní stát opravdovým osvobozením.[24]

Koncept suverenity spojuje tři dimenze vlastní státu: *vnější nezávislost*, *vnitřní soudržnost* a *nadřazenost zákona*.[25] Suverenita je jednak principem autonomie vůči cizím mocnostem. Pro uspořádání interakcí mocností se pak právnická škola ze Salamancy a Pufendorf snaží znovu promyslet základy *ius gentium*. Díky suverenitě dochází postupně k zajištění stav míru na daném teritoriu, na kterém vyrůstají orgány státní správy. Suverenita je tedy svrchovaná státní moc zajišťující soudržnost daného území. A co je podle Kriegelové nejdůležitější, suverénní moc je sice absolutní, ale zároveň je vždy limitovaná zákonem. Absolutní suverén nemá pouze práva, ale má také povinnosti.

Bodin, Hobbes a základy liberálně-demokratické politiky

Povaha suverenity se stala podle kanadského filosofa W.J. Stankiewicze předmětem velkého překrucování. Zdůrazňována bývá Bodinova definice, podle níž „*maiestas est summa in cives ac subditos legisbusque soluta potestas*“ („svrchovanost je nejvyšší mocí nad občany a poddanými, neomezená zákony“), ale zlehčováno je již Bodinovo upřesnění, že suverén je omezen přirozenými a božskými zákony, jakož i zákony říše.[26] Podle Stankiewicze to znamená přehlížet celý záměr této doktríny, jimž je učinit suveréna ne-absolutním.

Hobbesova koncepce pak bývá chápána podobně jako Bodinova: Hobbes prý neponechává žádné místo omezením moci suveréna ze strany přirozeného, anebo pozitivního zákona. Suverén nemůže být jako nejvyšší zákonodárce sám podřízen zákonu. Přesto je podstatné, že u Hobbese suverén nemůže učinit, cokoliv se mu zlíbí, protože nemůže porušit logiku *smlouvy*[27] – touhu po sebezáchově, jež smlouvu stále znovu obnovuje pro každého z nás, kdo jsme se narodili ve společnosti vybavené fungující vládou.[28]

Jakkoli ale bývá často Bodinova teorie suverenity označována za zakládající koncepci moderního státu, filosoficky je jistě důležitější teorie Thomase Hobbese. I proti františkánským nominalistům Bodinova koncepce znamená v jistém ohledu krok zpět, protože Bodin vychází z naturalistické metafyziky, která vztahuje jednotu suveréna ke kosmické harmonii.[29] Právě tato filosofická spojnice mezi nominalismem a Hobbesem je velice důležitá[30]: pro nominalisty (stejně jako pro Hobbese) neexistuje svět složený z ničeho jiného než z individuí. Kolektivní útvary nejsou něčím přirozeným, ale jsou naopak umělými výtvory lidí.[31] Neexistuje již přirozený řád společností, ale vše vychází z *moci* individuí. K tomuto nominalistickému vlivu se u Hobbese připojuje vliv moderních věd, které mu umožňují chápat politiku novým způsobem. Namísto toho aby Hobbes vnímal harmonický řád lidských společností, společnost analyzuje od jejích základních atomů. To je jedním z teoretických zdrojů hypotézy *přirozeného stavu*, ve kterém jsou lidé odděleni a osvobozeni od jakéhokoliv sociálního pouta.

Přirozený stav je Hobbesem charakterizován jako válka všech proti všem[32], život v něm je osamělý, ubohý, ošklivý, krutý a krátký a není v něm ani dobro ani zlo. Je to stav absolutní rovnosti, kde má každý právo

[22] Ibid., s. 56.

[23] Ibid., s. 60nn.

[24] Ibid., s. 64.

[25] Ibid., s. 67nn. Současná česká státověda uvádí trochu jiné charakteristiky suverenity: výsostnou povahou státní moci ve vztahu k danému území rozumí její (a) nezávislost na jiné státní moci, resp. veřejné moci jiných institucí, (b) výlučnost neboli fakt existence jedné státní moci a (c) neomezenost z hlediska jejího uplatňování. Viz Filip, Jan, Svatoň, Jan, Zimek, Josef, Základy státovědy, Brno: MU, 2000, s. 23.

[26] Stankiewicz, op.cit., s. 84nn.

[27] Předobraz této logiky smlouvy jsme nalezneme již u františkánských nominalistů, u nichž ale nebyla spojena s přirozeným stavem, který pochází až od Hobbesova předchůdce Huga Grotia.

[28] Stankiewicz, op.cit., s. 85.

[29] Goyard-Fabre, Simone, Jean Bodin, in: Dictionnaire de philosophie politique. Dir. Philippe Raynaud et Stéphane Rials, Paris: Presses universitaires de France, 2005, s. 70.

[30] Zarka, Yves-Charles, La décision métaphysique de Hobbes, Paris: Vrin, 1987.

[31] Villey, Michel, Seize essais de philosophie du droit, Paris: Dalloz, 1969, s. 185.

[32] Existují asi dva hlavní výklady toho, co ovlivnilo formulaci přirozeného stavu u Hobbese, které nejsou ve vzájemném rozporu, ale mohou se doplňovat. Podle známější interpretace se Hobbes pokusil odpovědět na anglickou občanskou válku, podle druhé interpretace je třeba tematizovat s ohledem na historii metafyziky, díky které můžeme jasněji pochopit spekulativní strukturu zakládající jeho teoretickou originalitu. Srov. Zarka, op.cit.

na všechno. Neexistuje v něm nespravedlnost, protože v něm neexistuje ani zákon. Cílem ustavení státu skrze mechanismus společenské smlouvy je pak bezpečnost soukromých osob. Poslušnost státu je tak založena na vůli jednotlivců, kteří se kvůli strachu charakterizující přirozený stav dohodli vytvořit „umělého člověka" – Leviathana.[33] Vstoupili jsme tak do období *„artificialismu*": oproti založení suverenity podle božského práva (tj. v nějakém transcendentním zdroji moci) je u Hobbese veřejná moc založena uměle na shodě zvláštních vůlí, které jsou vedeny soukromým zájmem a které jsou motivovány společnou obavou. Tento artificialismus se pojí s moderním individualismem.

Moderní individualismus je to, co odlišuje moderní společnost od většiny společností v lidských dějinách, které uznávaly jako nejvyšší hodnotu celek (*holismus*). Podle interpretace Blandine Kriegelové byl jeho *individualismus* také nezbytnou podmínkou pro formulaci moderní *koncepce lidských práv*. Aby se tato koncepce mohla prosadit, bylo třeba splnění třech podmínek: (1) aby byl člověk uznán jako hodnota, (2) aby jakožto hodnota získal právní status a (3) aby tento právní status byl garantován politickou autoritou.[34] Idea člověka je biblická, a proto nauka o člověku měla zprvu jen teologický status. Uznání individuálních práv bylo otevřeno františkánskými nominalisty, kteří čelili ideji přirozeného řádu uznáním hodnoty jedinečného individua a vypracováním doktríny subjektivních práv. Nominalisté byli v tomto ohledu předchůdci Thomase Hobbese, který je opravdovým zakladatelem této doktríny.[35] Včlenění myšlenky nezcizitelných individuálních práv do klasického politického práva bylo zásluhou anglických a francouzských legistů.

Práce francouzských legistů ukazují i k dalšímu adjektivu, kterým označujeme současný stát. Je-li platná teze Blandine Kriegel, že doktrína suverenity, která ustavila nadřazenost státu a legitimitu této nadřazenosti, nezakládá moc bez limitů, ale konstituje sebeurčující se moc, která nezná jiné břemeno než zákon, která neakceptuje žádné podřízení vycházející zvnějšku, ale donucuje a omezuje se přijetím právního řádu, na kterém závisí[36], tak se před námi rodí *právní stát*. Suverénní stát je prostě podle Kriegelové zároveň právní stát, protože právo na bezpečnost a osobní svobodu nemohly být zaručeny jinde než v tomto zcela konkrétním typu právního státu.[37]

Hobbesovu teorii můžeme ocenit i z dalšího hlediska: Hobbes je autorem nové podoby moci v moderním státě. Ta spočívá v tom, že se vytváří „specializovaná instance, zaručující společenství subjektivitu, přičemž jí sjednocující působení panovníka pomáhá k všestranné shodě se sebou samou i se základním principem (paktem, jímž byla nastolena), který si nese bezvýhradně sama v sobě."[38] Tato proměna se francouzskému filosofovi Marcelu Gauchetovi dokonce zdá být počátkem *zastupitelské* moci, protože panovník přestává ztělesňovat nějaký zákon přicházející zvenčí. Není pak podle něj náhoda, že právě v absolutistickém státě vznikl požadavek na bezprostřední a úplnou spolupráci mezi kolektivní vůlí a svrchovanou výkonnou mocí (Rousseau). *Demokratický* ideál se tak vyloupl z formy monarchie.[39] Prostřednictvím důsledně oddělené moci, za cenu změny podstaty královského majestátu podle Gaucheta vznikl, upevnil se a nakonec prosadil požadavek absolutní shody mezi mocí a společností. Jiný francouzský filosof Pierre Manent pak dokonce dílo Hobbese považuje za společnou matrici moderní demokracie a liberalismu[40]: Hobbes zakládá (a) myšlenku *demokracie*, protože vypracovává pojem suverenity založené na souhlasu každého, zakládá (b) i *liberalismus*, protože vypracovává myšlenku zákona jakožto něčeho umělého a vnějšího jednotlivcům.

Závěr

V této četbě Hobbese by bylo jistě třeba pokračovat dál a srovnat ji s autory (např. Locke, Montesquieu, či Rousseau), kteří se s fenoménem moderního státu snažili vyrovnat jiným způsobem. Podle mnoha interpretací totiž Hobbesova teorie „absolutního státu" stojí v opozici vůči liberálnímu politickému myšlení (Locke[41]). Bylo by také třeba ukázat, čím také demokratické hnutí přispělo k proměně moderního státu.[42] Tato analýza by byla

[33] Stát je totiž státem jen tehdy, když je skupina (přirozených) osob reprezentována osobou umělou. Srov. Dumont, Louis, Essais sur l´individualisme. Paris: Éditions du Seuil, 1991, s. 110nn.

[34] Kriegel, op.cit., s. 75n.

[35] Srov. Villey, Michel, La formation de la pensée juridique moderne, Paris: Presses universitaires de France, 2006.

[36] Kriegel, op.cit., s. 72.

[37] Kriegel, op.cit., s. 89. A tento právní stát je pak podle Kriegelové předpokladem zdravého rozvoje (a) *liberalismu* (ten umožňuje rozvoj individuálních aktivit, potvrzuje individuální subjektivitu a autonomii občanské společnosti) a (b) *demokracie* (ta vede k rozvoji demokratických, tj. politických svobod). Pokud se totiž liberalismus a demokracie nerozvíjí v rámci právního státu, vedou k anti-etatismu a k revolučnímu duchu politického jakobinismu. Ibid., s. 188.

[38] Gauchet, Marcel, Odkouzlení světa, Brno: CDK, 2004, s. 206.

[39] Gauchet, op.cit., s. 207.

[40] Manent, Pierre, Histoire intellectuelle du libéralisme, Paris: Calmann-Lévy, 1987, s. 77.

[41] Podle francouzského ústavního právníka Oliviera Beauda hlavní rozdíl mezi liberalismem a absolutismem Hobbese se netýká ani tak finality (zajištění bezpečnosti) a obsahu bezpečnosti jako spíše prostředků, jak ji bránit. Srov. Beaud, op.cit., s. 741nn.

[42] Zajímavý pohled na demokracii nabízí francouzský politický myslitel Claude Lefort, který definuje *demokracii* na rozdíl od monarchie a totality tím, že považuje místo symbolické re-

nicméně velice komplexní, pokud vezmeme do úvahy celé spektrum variant liberalismu a demokratického myšlení. V této práci jsem se proto spokojil jen s tím, abych ukázal na příkladu některých autorů historický zlom, který představovala koncepce suverénního státu. A na základě této radikálně nové koncepce politické moci pak mohl vzniknout naše liberálně-demokratické politické režimy.

prezentace za prázdné. Jinak řečeno, *moderní demokracie* je tak režimem, kde absentuje monarchický, osobně ztělesněný a částečně exteriorní symbol moci, který organizuje společnost. Protože se demokracie vzdává tohoto králova těla, stává se centrální místo moci v demokracii „prázdným". Srov. Lefort, Claude, L´invention démocratique, Paris: Fayard, 1981 a Lefort, Claude, Essais sur le politique (XIX^{e}-XX^{e} siècles), Paris: Éditions du Seuil, 1986. Viz též Baroš, Jiří, K příčinám krize sociálního státu podle Pierra Rosanvallona, Global Politics, 2-3, 2007.

Summary

The concept of the state is in the centre of debates in social sciences. This legitimizes the interest in the philosophical sources of the distinctive category of the modern state which is defined by its main atribute – the sovereignty. In the first part, this article presents the concept of the lawful state, elaborated in the celebrated work of French political theorist Blandine Kriegel, at one time a collaborator with Michel Foucault. The lawful state was based on the idea of sovereignty and was developed by the lawyers as an opposite to Roman concepts *dominium* and *imperium*. Until now it can be seen as the pre-condition of non-despotic politics and a major force for human liberty. Further, the article discusses the political philosophy of Jean Bodin and Thomas Hobbes. Bodin and Hobbes developed the doctrine of sovereignty. The analysis of Hobbes´s artificialism is connected with the examination of the modern individualism. It is argued that Hobbes´s theory could be seen as the suitable basis for the further development for the modern liberal and democratic state. Liberal democracies would have been impossible without the political basis provided by the lawful state.